

**КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ  
ЯК ОСНОВА ПОДОЛАННЯ НЕЗАКОННОГО НАБУТТЯ ПРАВА  
НА ЗЕМЛЮ ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ  
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Й ПІСЛЯВОЄННОГО  
ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ**

**Дишльова А. О.**

**ВСТУП**

Удосконалення діяльності уповноважених осіб – одне з завдань криміналістики, над розробкою яких зосереджують свою увагу значна кількість дослідників. Сформовані в криміналістичній науці напрацювання надають суб'єктам розслідування необхідний інструментарій в реалізації покладених на них функцій, проте, трансформації у всіх сферах нашої держави із тенденціями формування нових реалій обумовлюють необхідність вдосконалення засобів й методів боротьби зі злочинністю. Зміна напрямів суспільного і державного розвитку диктує необхідність пошуку більш адекватних засобів регулювання та координації суспільних відносин, формування нового погляду на використовуваний у правовому житті інструментарій, який вже апробований практикою і може використовуватися для підвищення ефективності механізму дії права<sup>1</sup>.

Водночас, сформовані умови за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності обумовлені об'єктивними та суб'єктивними чинниками, зокрема й недосконалістю чинного законодавства, відсутністю дієвих методичних рекомендацій з розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії, прийняттям не зацікавленими особами заходів з маскування, знищення чи пошкодження матеріальних слідів кримінального правопорушення, не належним рівнем практичного досвіду уповноважених осіб з розслідування кримінальних проваджень за розглядуваними фактами і т. ін.

Варто відмітити, що питанням криміналістичних класифікацій приділялась увага значною кількістю науковців, зокрема: В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. А. Журавля, А. В. Іщенка, Н. С. Карпова, В. В. Коваленка О. Н. Колесниченка, В. О. Коновалової, М. В. Костицького, В. С. Кузьмічова, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, О. В. Одерія, М. В. Салтевського, З. М. Соколовського, Р. Л. Степанюка,

---

<sup>1</sup> Явор О.А. Юридіко-фактична роль фікцій у регулюванні сімейних відносин. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2015. Вип. 32. Т. 2. С. 97–101.

В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, Ю. М. Черноус,  
В. Ю. Шепітька та ін.

Водночас питання криміналістичної класифікації незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності залишилися поза належної уваги науковців, що в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України набуває особливого значення. Таким чином наведені обставини обумовлюють необхідність приділення належної уваги розробці дієвого інструментарію, з використанням якого працівники Національної поліції України та інших практичних підрозділів правоохоронних органів реалізовували б завдання, що перед ними ставляться з урахуванням умов сьогодення та перспектив післявоєнного становлення нашої держави.

### **1. Загальні положення криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень**

Розробка дієвого інструментарію боротьби зі злочинністю здійснюється багатьма науками кримінально-правової спрямованості, зокрема кримінальним правом, кримінологією, криміналістикою та іншими. З урахуванням специфіки завдань, котрі ними розв'язуються може здійснюватися пізнання відповідних закономірностей злочинності як явища та процесів, що їх обумовлюють. Крім того, вагомого значення в реалізації завдань перед правоохоронними органами набуває оголошений Президентом України воєнний стан<sup>2</sup>, який неодноразово продовжувався в нашій державі. Не меншого значення в діяльності правоохоронних органів посідає й потреба визначення перспектив закінчення зазначеного правового режиму та відновлення територіальної цілісності нашої держави, необхідності виявлення фактів протиправної діяльності взагалі та незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності зокрема. Зазначене обумовлено тим, що частина повноважених на здійснення виявлення та розслідування кримінальних правопорушень за вказаними фактами перебуває в лавах ЗСУ, виконують завдання із забезпечення оборони територіальної цілісності нашої держави, що ускладнює/унеможлиблює своєчасну реалізацію завдань кримінального провадження.

Усвідомлення необхідності подолання розглядуваних фактів у післявоєнний період відновлення України визначає потребу підвищення ефективності діяльності уповноважених осіб з розробкою відповідного інструментарію. Зазначене нам вбачається в необхідності прийняття заходів, спрямованих на вивчення подій (явищ процесів) шляхом їх належної впорядкованості, зокрема й застосуванням класифікаційного підходу до розкриття змісту досліджуваних категорій. Відповідно,

---

<sup>2</sup> Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України №64/2022 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

вивчення подій (явищ процесів) може бути ускладнено без їх належної впорядкованості, зокрема й шляхом застосування класифікаційного підходу до розкриття змісту досліджуваних категорій.

Під класифікацією розуміють систему поділу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками та властивостями <sup>3</sup>.

Варто відзначити, що класифікація може бути побудова шляхом:

1. Виокремлення спільних ознак, притаманних окремим об'єктам, що дозволяє об'єднати їх у структуру із визначенням місця в ній відповідних компонентів.

2. Визначення відмінностей в ознаках ряду об'єктів, явищ однієї групи, що виступатиме основою диференціації від ознак об'єктів, зосереджених в інших групах. Водночас, як схожість, так і відмінність відповідних об'єктів можуть бути підґрунтям для їх сортування й групування в структурі за кількістю, ступенем важливості, складності компонентів, поширеності відповідних явищ (процесів) і т. ін.

3. Розкладення цілого на частини, що є доцільним у випадках, коли загальні ознаки досліджуваних явищ (об'єктів, процесів) не дозволяють виявити ознак для диференціації чи об'єднання відповідних об'єктів. Деталізація змістовного наповнення під час вивчення об'єктів, явищ, подій забезпечить більш ґрунтовне пізнання з подальшим визначенням як місця кожного окремого компонента, включеного в структуру відповідної класифікації, так і побудові кореляційних зв'язків між ними.

4. Виділення особливостей, як виду оцінки пізнаваних об'єктів, що може стати основою для упорядкування відповідних компонентів у відповідній їх сукупності.

Наведене підтверджується й думками інших науковців, які підкреслюють, що в процесі класифікації увага має приділятися особливостям об'єктів, що класифікуються <sup>4</sup>. При цьому суттєві ознаки одних визначених явищ (фактів, процесів) можуть стати підґрунтям для формування класифікації, в основу якої закладатимуться ознаки явищ (фактів, процесів) інших об'єктів. Це досягається поєднанням та відтворенням зв'язків окремих компонентів складного явища (процесу), що дозволяє пізнати їх внутрішні тенденції розвитку. Наведене нами не є вичерпною сукупністю шляхів формування класифікації, проте може виступити суттєвою основою для цього.

Наша позиція підтверджується й думками інших науковців. Так, як наголошує Л. М. Кривоченко, класифікація є певним етапом у пізнанні

---

<sup>3</sup> Словник української мови URL :<https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

<sup>4</sup> Webster's New Universal Unabridged Dictionary Deluxe 2nd Second Edition / by Jean McKechnie. – 1983. 2345 p.

сутності об'єктів, що класифікуються, у виявленні їх суттєвих ознак<sup>5</sup>. Їх розгляд може стати основою у формуванні уявлення про досліджувані об'єкти, явища (події, факти), що включені до відповідної класифікації, зокрема й криміналістичної.

Значення криміналістичної класифікації В. В. Лисенком демонструється через, створення умов в реалізації інших методів криміналістичного дослідження, що має безпосередній вихід на практичну діяльність органів дізнання та слідства і створює умови ефективної діяльності щодо виявлення та розслідування злочинів<sup>6</sup>. Таким чином криміналістична класифікація кримінальних правопорушень виступає засобом поглибленого пізнання явищ та формування найбільш повної системи криміналістичних понять й категорій. Наведений підхід корелюється із визначеними криміналістичною наукою та діяльністю правоохоронних органів, завданнями.

В криміналістиці сформувалось декілька основних підходів дослідників до підстав побудови криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень.

*До першої групи* ми включили позиції тих науковців, які наголошують на формуванні криміналістичної класифікації на основі використання вагомих ознак досліджуваних об'єктів (явищ, процесів, подій).

Так, як наголошує Б. В. Щур, криміналістична класифікація злочинів передбачає врахування криміналістично значущих ознак<sup>7</sup>. Наведене демонструє рекомендаційний характер значення використання криміналістично вагомих ознак в формуванні криміналістичної класифікації, що автором сприймається з позиції необхідності врахування багатьох факторів, від яких може залежати отримуваний результат. Водночас потребують уваги й позиції науковців, які висловлюють й більш категоричні судження про використання криміналістично вагомих ознак в побудові розглядуваної наукової категорії.

Так, В. Г. Лукашевич наголошує, що ряд вчених, взагалі відмовилися від кримінально-правових критеріїв і запропонували використовувати тільки криміналістичні критерії<sup>8</sup>. В криміналістичній науці висловлюється думка про те, що класифікація злочинів у криміналістиці повинна ґрунтуватися лише на криміналістичних даних, які мають

---

<sup>5</sup> Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України: монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 120 с.

<sup>6</sup> Лисенко В. В. Теоретичні основи тактичних операцій та їх проведення на початковому етапі розслідування податкових злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 3. С. 120–124.

<sup>7</sup> Щур Б.В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Б.В. Щур. Х. : НІОУ ім. Я. Мудрого, 2011. С. 16.

<sup>8</sup> Лукашевич В.Г. Проблеми оптимізації діяльності з розслідування злочинів. *Теоретичні та практичні проблеми використання можливостей криміналістики і судової експертизи у розкритті та розслідуванні злочинів*. Українська академія внутрішніх справ, Київ. 1996. С. 17–26

безпосереднє значення для розкриття злочинів, насамперед за способом їх вчинення<sup>9</sup>. Водночас підстави для класифікації чи оцінки значущості криміналістичних ознак в наведених позиціях науковців не деталізуються. Погоджуючись, з позицією В. Ю. Шепітька щодо ролі такого елементу криміналістичної характеристики як спосіб вчинення кримінального правопорушення в розслідуванні, можемо відмітити, що й інші компоненти зазначеної криміналістичної категорії мають вагомого як теоретичного, так і практичного значення.

Підставами побудови криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, здебільшого, виступають узагальнені дані про протиправну діяльність, а також окремі компоненти криміналістичної характеристики відповідних протиправних діянь. У цьому аспекті, на думку О. Мусієнка, найбільший інтерес викликають спосіб учинення злочину, обстановка, а також місце й час, що минув з моменту вчинення злочину, включаючи сферу злочинної поведінки, типологічні та інші особливості злочинця, його кримінальний досвід, типологічні характеристики потерпілих [1, с.109]<sup>10</sup>.

Проте, ми вважаємо, що не так наявність відповідної сукупності компонентів, як побудовані взаємозалежні зв'язки між ними обумовлюють значення розглядуваної інформаційної моделі, зокрема й в формуванні криміналістичної класифікації.

Криміналістична класифікація злочинів, як стверджує В. О. Гусєва, побудована на підставі елементів криміналістичної характеристики проводиться на всіх етапах діяльності слідчого під час розслідування злочинів і сприяє її криміналістичній оптимізації в методичному, тактичному і технічному аспектах<sup>11</sup>. Окрім вказаного значення криміналістичної класифікації може проявлятися в організації слідчих (розшукових) дій, побудові й перевірці версій, прийнятті заходів, спрямованих на мінімізацію відповідних проявів у майбутньому і т. ін.

Наведене дозволяє припустити, що класифікація відповідних кримінальних правопорушень різного виду, може бути здійснена на основі інформації, що міститься в змісті елементів криміналістичної характеристики. На підставі накопичених криміналістичних знань, що характеризують об'єкт пізнання кримінального правопорушення можуть формуватись рекомендації з організації й проведення розслідування.

---

<sup>9</sup> Криміналістика: підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Ін Юре, 2004. 728 с.

<sup>10</sup> Мусієнко О. Криміналістична класифікація злочинів, що вчиняються за допомогою обману як елемент криміналістичної методики. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. Вип. 5/2. С. 109.

<sup>11</sup> Гусєва В. О. Криміналістична класифікація злочинів: наукове та практичне значення. *Правові горизонти / Legal horizons*, 2019. С. 71.

Не меншої уваги заслуговує й **друга позиція**, науковців, котрі стверджують, що формування криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень *ґрунтується на підставі положень кримінального законодавства*.

Так, класифікація кримінальних правопорушень у кримінально-правовому розумінні полягає у поділі об'єднаних одним розділом Особливої частини КК України кримінальних правопорушень на роди (групи) й види. Така класифікація переслідує кримінально-правові цілі (цілі кваліфікації діяння)<sup>12</sup>.

Заслуговує на увагу позиція В. А. Журавля, який підкреслює, що у Кримінальному кодексі України залежно від родового об'єкта виокремлені групи злочинів, об'єднані у відповідні розділи Особливої частини, усередині яких за безпосереднім об'єктом розрізняються окремі види злочинів, склади яких передбачені однією статтею або частиною статті. Наведене, на думку науковця виступає одним з основних критеріїв кримінально-правової класифікації на якій базується криміналістична класифікація<sup>13</sup>.

Досліджуючи проблеми криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, А. В. Іщенко, визначає, що вона може бути проведена за кількома загальними ознаками, а саме: відповідно до інститутів кримінального законодавства; залежно від: – суб'єкта їх вчинення; – потерпілого (його віку, статі, стану здоров'я, місця проживання); – способу вчинення злочинів; – сфери їх учинення (побуту, дозвілля, виробництва, науки, культури, спорту тощо); – місця вчинення злочину<sup>14</sup>.

Наведене дозволяє відзначити, що криміналістика використовує розроблені кримінальним правом положення, ознаки, характеристики, що наповнюють змістом криміналістичні класифікації кримінальних правопорушень. Їх поєднання забезпечує ґрунтовність розробки відповідних рекомендацій, методик розслідування груп кримінальних правопорушень, що відносяться до різних розділів особливої частини КК України.

Сформовані таким чином групи кримінальних правопорушень знаходять свою закономірну аргументацію об'єднання на підставі криміналістичних аспектів, виступаючи при цьому основою (базою) для ґрунтовних досліджень з розробки рекомендацій, які не знаходили свого місця до відповідного моменту чи сформованих умов.

---

<sup>12</sup> Шур Б. В. Криміналістична класифікація злочинів: співвідношення із суміжними поняттями. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 337–334.

<sup>13</sup> Журавель В. А. Криміналістична класифікація злочинів: засади формування та механізм застосування / Вибрані твори. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2016. С. 365.

<sup>14</sup> Іщенко А.В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень. К. Нац. акад. внутр. справ України. 2003. 359 с.

Проте, щодо формування криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень на основі кримінально-правових критеріїв, ряд авторів вважає, що поділ кримінальних правопорушень за розділами Особливої частини КК не в усіх випадках забезпечує потреби криміналістичної науки, адже не враховуються закономірності, важливі з криміналістичних позицій, оскільки деякі криміналістично подібні види кримінальних правопорушень можуть бути розміщені у різних розділах КК України. Певні види злочинів можуть поєднуватися поміж собою, бути взаємопов'язаними, а їх розкриття та розслідування потребують комплексного підходу<sup>15</sup>.

**Третя позиція** науковців у формуванні криміналістичної класифікації базується на даних кримінально-правової характеристики, проте також враховують ознаки, які істотно впливають на специфіку здійснення розслідування, а саме: на його організацію та планування, висування слідчих версій, систем слідчих (розшукових) дій, визначення типових слідчих ситуацій і заходів щодо їх розв'язання. При цьому в основу криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень можуть бути покладені кваліфікуючі ознаки положень Особливої частини КК України.

Так, в криміналістичному аспекті злочинна діяльність, як наголошує В. В. Тищенко, може складатися як з низки дій, що кваліфікуються за однією статтею кримінального закону, так і за сукупністю діянь, які кваліфікуються по-різному, об'єднаних загальними мотивами, метою<sup>16</sup>.

Водночас, висновок про те, що криміналістично значущі ознаки можуть використовуватися для класифікації кримінальних правопорушень тільки з огляду на особливості елементів криміналістичної характеристики (спосіб, особистість злочинця і потерпілого), Сиводед І. С. називає спрощеним, оскільки нині це не відповідає сучасним вимогам науки і практики, адже в слідчій діяльності вихідні дані далеко не завжди містять чіткі і достовірні ознаки, що вказують на вид злочину і його характер<sup>17</sup>.

Аналізуючи позиції науковців Н. В. Павлова формує структуру криміналістичної класифікації зокрема як на підставі мотивів, так і способів вчинення кримінальних правопорушень<sup>18</sup>. Виходячи з цього,

---

<sup>15</sup> Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: монографія / кол. авт. В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. Х.: Право, 2006. С. 10.

<sup>16</sup> Тищенко В.В. Криміналістичні аспекти дослідження злочинної діяльності / В.В. Тищенко//Проблеми держави і права України: тематичний збірник наукових праць. Київ, 1992. С.103-109.

<sup>17</sup> Сиводед І. С. Криміналістична класифікація вбивств військовослужбовців під час особливого періоду. Актуальні проблеми політики. 2020. Вип. 66. С. 25.

<sup>18</sup> Павлова Н.В. Критерії криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства *Visegrad journal on human rights* № 6, 2021. 180 с.

можна сказати, що більшість вчених покладає в основу криміналістичної класифікації як криміналістичні, так і кримінально-правові складові.

Вивченням позицій науковців дозволяє наголосити, що розглянуті нами такі варіанти формування класифікацій, як – виокремлення спільних ознак;

– визначення відмінностей в ознаках ряду об'єктів, явищ однієї групи;

– розкладення цілого на частини; – виділення особливостей повною мірою використовуються науковцями у дослідженні відповідних явищ (об'єктів, процесів, фактів) із здійсненням їх структуризації. Це дозволило отримати дані про зміст, значення, зв'язки, закономірності відповідних явищ (процесів), що виступають основою в формуванні розуміння можливостей їх використання як в науковій, так і практичній діяльності з наданням критеріїв оцінки та прогнозування тенденцій розвитку відповідної наукової категорії.

Наведене обумовлює необхідність застосування комплексного підходу в якому б використовувалися кримінально-правові та криміналістичні критерії у формуванні криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. Таким чином все зазначене демонструє вагомий теоретичний значення такої наукової категорії як криміналістична класифікація кримінальних правопорушень.

## **2. Структура криміналістичної класифікації незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності**

Процес незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності супроводжується певною сукупністю дій, що підпадають під ознаки окремих складів кримінальних правопорушень. Проте, лише у сукупності вони можуть оцінюватись з позиції можливості реалізації протиправного (кінцевого) результату.

Вивченням судово-слідчої практики нами з'ясовано, що (100%) фактів незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності містять такі склади кримінальних правопорушень, як: – ст. 190 «Шахрайство»;

–ст. 358 «Піддроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів»; – ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»; – ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»; -ст. 366 «Службове підроблення».

Отримані нами результати підтверджується й даними проведеного анкетування уповноважених осіб, які (100%) визначили, що незаконне набуття права на землю державної або комунальної власності реалізується шляхом вчинення такої сукупності кримінальних

правопорушень як: – ст. 190 «Шахрайство»; – ст. 358 «Підrobлення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів»; – ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»; – ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»; – ст. 366 «Службове підроблення».

Потребує уваги й позиція Я. О. Дякіна, який наголошує, що до кримінальних правопорушень, метою яких є незаконне набуття юридичних прав на землю можуть бути віднесені діяння кваліфіковані за статтями: 190, 364, 365-2, 358, 366 КК України<sup>19</sup>. Водночас наведена сукупність кримінальних правопорушень потребує уваги з позиції обґрунтування необхідності їх розгляду в змісті нашого дослідження.

Так, шляхом обману чи зловживання довірою, правопорушник заволодіває або набуває право на чуже майно. Відповідно, шахрайство може виступати як додатковою в вірній кваліфікації дій правопорушників статтею КК України, оскільки предметом посягання виступає не майно, а право на нього. Якщо обман чи зловживання довірою при шахрайстві спрямовуються на вчинення іншого протиправного діяння, дії винної особи належить кваліфікувати за відповідною частиною статті 190 КК і статтею, що передбачає відповідальність за це кримінально каране діяння. Зокрема, самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи, викрадення, привласнення, пошкодження та підроблення документів, штампів і печаток з метою подальшого їх використання при шахрайстві, використання при шахрайстві завідомо підробленого документа, а також зловживання владою чи службовим становищем потребують додаткової кваліфікації відповідно за статтями 353, 357, 358 та 364 КК<sup>20</sup>. Зазначене дозволяє наголосити, що розглядаючи кримінальні правопорушення, вчинювані для набуття права на землю державної або комунальної власності сукупність статей буде по перше іншою, по друге шахрайство, у більшості випадків може виступати засобом реалізації злочинного задуму, тобто кримінальних правопорушень досліджуваної категорії.

Окрім зазначеного переліку діяння правопорушників, спрямовані на незаконне заволодіння правом на землю державної або комунальної власності можуть кваліфікуватись й за ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»; ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»; ст. 366 «Службове підроблення»). При цьому диспозицією статті 364 КК України

---

<sup>19</sup> Дякін Я. О. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею. Дис. кандид. юрид. наук 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» Київ, 2019. 235 с.

<sup>20</sup> Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 N 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index> (дата звернення 12. березня 2021 р.).

визначається, що зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб <sup>21</sup>.

Водночас, статтею 364 КК України службовими визначаються особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом <sup>22</sup>.

Заслугує на увагу й стаття 365-2 КК України, яка визначає, що зловживання своїми повноваженнями аудитором, нотаріусом, оцінювачем, іншою особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб <sup>23</sup>.

Слід відзначити, що стаття 366 КК України встановлює відповідальність за складання, видачу службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів <sup>24</sup>.

---

<sup>21</sup> Протокол. Юридичний інтернет ресурс.URL:  
[https://protocol.ua/ua/kriminalniy\\_kodeks\\_ukraini\\_stattya\\_364/](https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_364/)

<sup>22</sup> Протокол. Юридичний інтернет ресурс.URL:  
[https://protocol.ua/ua/kriminalniy\\_kodeks\\_ukraini\\_stattya\\_364/](https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_364/)

<sup>23</sup> Головна Мєго-Інфо – Юридичний портал №1 URL: <http://mego.info>

<sup>24</sup> Протокол. Юридичний інтернет ресурс. URL:  
[https://protocol.ua/ua/kriminalniy\\_kodeks\\_ukraini\\_stattya\\_366/](https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_366/)

Наведена сукупність кримінальних правопорушень може доповнюватись й іншими статтями КК України, проте саме вказаний перелік визначає найбільш поширені протиправні діяння, що здебільшого вчинюються з метою незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. Тому саме наведені нами статті КК України виступають основою в формуванні криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень за розглядуваними фактами.

Таким чином наведене визначає необхідність формування криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності на підставі дослідження кримінально-правових аспектів даних кримінальних правопорушень (ст. 190 «Шахрайство», ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів», ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем», ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», ст. 366 «Службове підроблення»).

Системна єдність відповідної сукупності кримінальних правопорушень може бути висвітлена через компоненти криміналістичної характеристики, що дозволяють з одного боку казати про можливість об'єднання відповідної сукупності протиправних дій в єдину структуру, а з іншого – всебічний підхід до їх вивчення визначає необхідність системного (комплексного) пізнання явища (факту). При цьому упущення з розгляду будь-якого компоненту ускладнить (унеможливить) формування цілісного уявлення й сприйняття вчиненого протиправного діяння. З іншого боку розробка відповідного інструментарію та необхідність напрацювання досвіду кадровим складом органів досудового розслідування вимагає часу, що досить часто призводить до безкарності злочинів<sup>25</sup>, що в сучасних умовах надзвичайного правового режиму діяльності є суттєвим викликом для всіх інституцій нашої держави.

Крім того, демонстрація механізму побудови класифікацій, забезпечить отримання нових знань про вміст досліджуваних її компонентів, визначення нереалізованих можливостей використання, прогнозування результатів й значення здійсненої систематизації як для розвитку науки та практичної діяльності, що особливого значення набуває як в умовах збройної агресії РФ проти України, так і післявоєнного відновлення нашої держави.

## ВИСНОВКИ

Такими чином класифікація може розглядатись як процес та результат діяльності. При цьому процес варто розглядати з урахуванням

---

<sup>25</sup> Плетенець В.М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія / В. М. Плетенець. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 424 с.

таких його складових як формування класифікації, а результат – її застосування з метою підвищення ефективності відповідної діяльності як науково-дослідної, так і практичної. Дієвість застосування відповідного інструментарію виступатиме основним критерієм в реалізації покладених на відповідну класифікацію завдань (цілей).

Таким чином побудова криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності має реалізовуватись шляхом поєднання кримінально-правових та криміналістичних критеріїв. В зміст класифікації за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності мають входити: кримінальні правопорушення, передбачені такими статтями КК України, як: 190 «Шахрайство», 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів», 364 «Зловживання владою або службовим становищем», 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», 366 «Службове підроблення». Цим буде забезпечено цілісність підходу до розробки відповідного інструментарію як для криміналістичної науки, так і слідчої практики у боротьбі з розглядуваними протиправними проявами, що в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України має вагомого значення. Прогнозування перспектив закінчення правового режиму воєнного стану та відновлення територіальної цілісності нашої держави потребуватиме необхідності виявлення фактів незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності з необхідністю юридичної їх оцінки та недопущення подібних проявів в майбутньому.

## АНОТАЦІЯ

Дана робота присвячена криміналістичній класифікації незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. На підставі вивчення позицій науковців здійснено їх структуризацію, що дозволило обґрунтовано виокремити ключові компоненти й критерії, котрі обумовлюють їх формування. Це зумовило необхідність застосування комплексного підходу в якому б використовувалися кримінально-правові та криміналістичні критерії у формуванні криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності.

Обґрунтовано, що за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності містять такі склади кримінальних правопорушень, як: – ст. 190 «Шахрайство»; – ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів»; – ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»; – ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»; – ст. 366 «Службове підроблення».

Стверджується, що системна єдність відповідної сукупності кримінальних правопорушень може бути висвітлена через компоненти криміналістичної характеристики, що дозволяє з одного боку стверджувати про можливість об'єднання відповідної сукупності протиправних дій в єдину структуру, а з іншого – забезпечує всебічний підхід до їх вивчення шляхом системного (комплексного) пізнання явищ (фактів).

У висновках наголошується, що цілісність підходу до розробки відповідного інструментарію, який враховуватиме умови воєнного стану та потреби післявоєнного відновлення України має вагомий значення у боротьбі з фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

### Література

1. Явор О. А. Юридіко-фактична роль фікцій у регулюванні сімейних відносин. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2015. Вип. 32. Т. 2. С. 97–101.

2. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України №64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

3. Словник української мови URL : <https://slovnkyk.ua/index.php?swrd=%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

4. Webster's New Universal Unabridged Dictionary Deluxe 2nd Second Edition / by Jean McKechnie. – 1983. 2345 p.

5. Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України: монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 120 с.

6. Лисенко В. В. Теоретичні основи тактичних операцій та їх проведення на початковому етапі розслідування податкових злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 3. С. 120–124.

7. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Б.В. Щур. Х. : НЮУ ім. Я. Мудрого, 2011. С. 16.

8. Лукашевич В. Г. Проблеми оптимізації діяльності з розслідування злочинів. *Теоретичні та практичні проблеми використання можливостей криміналістики і судової експертизи у розкритті та розслідуванні злочинів*. Українська академія внутрішніх справ, Київ. 1996. С. 17–26

9. Криміналістика: підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Ін Юре, 2004. 728 с.

10. Мусієнко О. Криміналістична класифікація злочинів, що вчиняються за допомогою обману як елемент криміналістичної методики. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. Вип. 5/2. С. 109.

11. Гусєва В. О. Криміналістична класифікація злочинів: наукове та практичне значення. *Правові горизонти / Legal horizons*, 2019. С. 71.

12. Щур Б. В. Криміналістична класифікація злочинів: співвідношення із суміжними поняттями. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 337–334.

13. Журавель В. А. Криміналістична класифікація злочинів: засади формування та механізм застосування / Вибрані твори. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2016. С. 365.

14. Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень. К. Нац. акад. внутр. справ України. 2003. 359 с.

15. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: монографія / кол. авт. В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Х.: Право, 2006. С. 10.

16. Тищенко В. В. Криміналістичні аспекти дослідження злочинної діяльності / В. В. Тищенко//Проблеми держави і права України: тематичний збірник наукових праць. Київ, 1992. С.103-109.

17. Сиводєд І. С. Криміналістична класифікація вбивств військовослужбовців під час особливого періоду. Актуальні проблеми політики. 2020. Вип. 66. С. 25.

18. Павлова Н.В. Критерії криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства *Visegrad journal on human rights* № 6, 2021. 180 с.

19. Дякін Я. О. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею Дис. кандид. юрид. наук 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» Київ, 2019. 235 с.

20. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 N 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index> (дата звернення 12. березня 2021 р.).

21. Протокол. Юридичний інтернет ресурс.URL: [https://protocol.ua/ua/kriminalniy\\_kodeks\\_ukraini\\_statyya\\_364/](https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_statyya_364/)

22. Протокол. Юридичний інтернет ресурс.URL: [https://protocol.ua/ua/kriminalniy\\_kodeks\\_ukraini\\_statyya\\_364/](https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_statyya_364/)

23. Головна Мего-Інфо – Юридичний портал №1 URL: <http://mego.info>

24. Протокол. Юридичний інтернет ресурс. URL: [https://protocol.ua/ua/kriminalniy\\_kodeks\\_ukraini\\_statyya\\_366/](https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_statyya_366/)

25. Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія / В. М. Плетенець. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 424 с.

**Information about the author:**  
**Dyshlova Alina Olexandrivna,**

Adjunct of the Department of criminalistics and pre-medical training  
Dnipro State University of Internal Affairs  
26, Nauky Avenue, Dnipro, 49000, Ukraine